

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в аспекті дотримання принципу правової визначеності

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2024

Дата публікації: 2024-10-14

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/perehliad-sudovykh-rishen-za-novoviyavlenymy-obstavynamy-v-aspekt-i-dotrymannia-pryntsypu-pravovoi-vyznachenosti/>

Відомості про матеріал

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Програма підготовки для підтримання кваліфікації суддів окружних адміністративних судів

10 жовтня 2024 року

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,

доктор юридичних наук, професор

Пов'язані поняття

- Доступ до правосуддя
- Обов'язковість судового рішення v остаточність судового рішення
- Правова визначеність (res judicata)
- Справедливість
- Ефективний захист
- Зловживання процесуальними правами
- Суддівський розсуд (дискреція)
- Мотивованість
- Процесуальна економія
- Тривалість розгляду справи
- Виправлення описки
- Довіра до суду

Запитання для дискусії

- Право на ініціювання перегляду справи за нововиявленими обставинами охоплюється положеннями Конституції України чи лише ст. 6 Конвенції «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи»?
- Які принципи права (складові верховенства права) конкурують між собою у питанні розгляду заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами?

- Як розуміти поняття «істотні для справи обставини», «вирішальне значення», «суттєвий та неспростовний характер», «особливі та непереборні обставини», «вагомні обставини», «інший результат вирішення справи»?
- Чи має повноваження КСУ та ВРП переглядати свої рішення за нововиявленими обставинами?
- Можливість поновлення строків у такій категорії судових розглядів (ст. 363.3 КАСУ)?
- Можливість розгляду такої категорії судових розглядів у письмовому провадженні (ст. 368.1 КАСУ)?

Res judicata - ChatGPT

- Термін *res judicata* походить із латинської мови і означає "річ, що була вирішена" або "справа, що вирішена".
- У праві це принцип, який означає, що рішення суду, яке набрало законної сили, не може бути повторно розглянуте між тими ж сторонами з тих самих підстав.
- Основні аспекти принципу *res judicata*:
- Заборона повторного розгляду справи, якщо рішення вже ухвалене й набрало законної сили.
- Мета — запобігання суперечливим рішенням і забезпечення правової визначеності.
- Цей принцип важливий для збереження стабільності правової системи і захисту сторін від тривалих юридичних спорів.

Res judicata - Gemini

- *Res judicata* (остаточність СП) – це юридичний принцип, який означає, що справа, яка вже була остаточно розглянута судом і щодо якої винесено рішення, не може бути розглянута повторно між тими самими сторонами.
- Чому це важливо:
- Ефективність судочинства: Запобігає безкінечним судовим процесам щодо однієї й тієї самої справи.
- Правова визначеність: Створює правову стабільність, оскільки сторони можуть бути впевнені, що рішення суду є остаточною.
- Економія ресурсів: Зменшує навантаження на судову систему.
- Основні елементи *res judicata*:
- Ідентичність сторін: Ті самі особи, що брали участь у попередньому процесі.
- Ідентичність предмета спору: Той самий предмет спору, що розглядався раніше.
- Ідентичність підстави позову: Ті самі юридичні факти, на яких ґрунтувався попередній позов.
- Коли *res judicata* не застосовується:
- Нові обставини: Якщо з'явилися нові обставини, які суттєво впливають на розгляд справи.
- Порушення процесуальних норм: Якщо при розгляді попередньої справи були допущені суттєві порушення процесуальних норм.
- Зміна законодавства: Якщо після винесення попереднього рішення було прийнято нове законодавство, яке змінює правову оцінку ситуації.

Конституція України

- ч. 2 ст. 129
- Основними засадами судочинства є:
- 9) обов'язковість судового рішення

- ч. 1 ст. 129-1
- Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.
- ч. 1 ст. 151-2
- Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

- ч. 1 ст. 106
- Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з такої підстави як:
- а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

РЕГЛАМЕНТ ЄСПЛ

- Правило 80 (Клопотання про перегляд судового рішення)
- 1. Будь-яка сторона в разі виявлення факту, який за своїм характером міг би мати вирішальне значення і який у той час, коли проголошувалося судове рішення, був невідомий Суду і підставно не міг бути відомий цій стороні, може впродовж шестимісячного строку після того, як ця сторона дізналася про такий факт, звернутися до Суду з клопотанням переглянути це рішення.
- 2. У клопотанні має бути зазначено, яке саме рішення потребує перегляду, та має міститися інформація, необхідна для підтвердження того, що було дотримано умов, викладених у пункті 1. До нього додаються копії всіх підтверджувальних документів.
- 3. Попередній склад палати з власної ініціативи може прийняти рішення відхилити клопотання, мотивуючи це тим, що немає підстав для розгляду.

С

- Загальноприйнято вважати, що нововиявлені обставини («newly discovered evidence» або «newly discovered circumstances») - це докази, які існували на момент початкового судового розгляду, але були виявлені після завершення судового розгляду та можуть бути використані як підстава для нового судового розгляду.

Постанова Верховного Суду від 2 травня 2023 року у справі № 420/20522/21

- Нововиявлені обставини згідно з ч. 2 ст. 361 КАС України - це юридичні факти або докази, які спростовують факти, що покладено в основу судового рішення та відповідають таким ознакам:
- 1. існували на час розгляду справи;
- 2. об'єктивно не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи та подані ним до суду, в тому числі, шляхом ініціювання питання їх витребування судом;
- 3. характеризуються істотністю для розгляду справи (врахування їх судом мало б наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, яке було прийняте).
- Не можуть вважатися нововиявленими обставини, якщо вони встановлюються на підставі доказів, які не були своєчасно подані сторонами, та, відповідно, такі обставини не можуть бути підставою для нового перегляду судового рішення, яке набрало законної сили; певні процесуальні недоліки розгляду

справи судами, зокрема неповне встановлення фактичних обставин справи, не можуть, за загальним правилом, вважатися нововиявленими обставинами.

Постанова Верховного Суду від 20 лютого 2020 року у справі № 815/6834/15

- Якщо рішення у справі впливає на захист важливого суспільного інтересу, зокрема, відновлення законності при вирішенні соціально значущого питання щодо планування, забудови та розвитку території на місцевому рівні, то перегляд рішення у такій справі, яке набуло законної сили, без наявності достатніх підстав, зокрема, у силу помилкового віднесення обставин до нововиявлених, суперечить принципу правової визначеності.
- Суд також зазначив, що інститут перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами вже по своїй природі передбачає конфлікт між принципом «правової визначеності» та «правом на справедливий суд», але останній (з урахуванням того ж принципу «правової визначеності», в аспекті чіткості судового процесу та винятковості переліку і вимог до обставин, що можуть виступати як нововиявлені) має пріоритет.
- Схожий висновок Верховний Суд зробив у постанові від 14 травня 2019 року у справі № 826/14797/15.

Закон України «Про адміністративну процедуру»

- Стаття 90.1
- Особа має право подати заяву про перегляд адміністративного акта за нововиявленими обставинами, якщо:
- стали відомі істотні для справи обставини, що не були встановлені адміністративним органом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;
- рішенням суду, яке набрало законної сили, встановлено, що адміністративний акт прийнято внаслідок обману, погрози чи іншого протиправного впливу на адміністративний орган.

Закон України «Про адміністративну процедуру»

- Стаття 90.2 Заява про перегляд адміністративного акта за нововиявленими обставинами подається до адміністративного органу, що прийняв адміністративний акт, або до адміністративного органу, до компетенції якого належить прийняття адміністративного акта на день подання заяви.
- Заява про перегляд адміністративного акта подається протягом трьох місяців з дня, коли стало відомо про обставини, передбачені частиною першою цієї статті, але не пізніше п'яти років з дня його прийняття, а в разі вчинення кримінального правопорушення - безстроково.
- Стаття 90.3. Адміністративний орган, одержавши від особи заяву про перегляд адміністративного акта за нововиявленими обставинами:
- 1) перевіряє, чи вказує наведена в заяві інформація на нові обставини;
- 2) здійснює адміністративне провадження відповідно до положень цього Закону, якщо за результатами перевірки встановлено наявність нових обставин, та приймає адміністративний акт, який підтверджує, змінює або визнає недійсним попередній адміністративний акт;
- 3) закриває провадження, якщо за результатами перевірки наведена в заяві інформація не вказує на наявність нових обставин.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Стаття 31.15. Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється тим самим складом суду, який ухвалив рішення, що переглядається, якщо справа розглядалася суддею одноособово або у складі колегії суддів. Якщо такий склад суду сформувати

неможливо, суддя або колегія суддів для розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами визначається в порядку, встановленому частиною першою цієї статті.

- Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою, якщо рішення, що переглядається, ухвалено відповідно палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою.
- Стаття 33.7. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами здійснюється судом у такому самому кількісному складі, в якому ці рішення були ухвалені (одноособово або колегіально).
- Стаття 37.5. Суддя, який брав участь у вирішенні справи, рішення в якій було в подальшому скасоване судом вищої інстанції, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд за нововиявленими обставинами рішення суду, винесеного за результатами нового розгляду цієї справи.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Стаття 53.2. З метою захисту прав і свобод людини і громадянина у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може особисто або через свого представника подавати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, у тому числі у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) іншої особи..
- Стаття 53.3. У визначених законом випадках прокурор ...
- Стаття 53.6. З метою захисту прав викривача, встановлених Законом України "Про запобігання корупції", Національне агентство з питань запобігання корупції...
- Стаття 54.5. Органи та особи, визначені у статті 53 цього Кодексу, які не брали участі у справі, з метою вирішення питання про наявність підстав для подання заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами мають право ознайомлюватися з матеріалами справи в адміністративному суді та робити їх копії.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Стаття 294.1. Окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо (1) відмови у відкритті провадження про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, (2) відмови в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
- Стаття 328.3. У касаційному порядку можуть бути оскаржені ухвали суду апеляційної інстанції про (1) повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, (2) про відмову у відкритті провадження за нововиявленими обставинами, (3) про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
- Стаття 380.3. Суд вирішує питання про поворот виконання, якщо за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами він: 1) закриває провадження у справі; 2) залишає позов без розгляду; 3) відмовляє в позові повністю; 4) задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Стаття 361.
- 1. Судове рішення, яким закінчено розгляд справи і яке набрало законної сили, може бути переглянуто за нововиявленими обставинами.
- 2. Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:
- 1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;
- 2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості

письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

- 3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду.

Кодекс адміністративного судочинства України

- 3. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час розгляду справи, не допускається, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи.
- 4. Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами:
 - 1) переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;
 - 2) докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.
- 6. При перегляді судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд не може виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, яке переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову.

Матеріал 19

- Суд також звернув увагу на, те що принцип юридичної визначеності вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду. Згідно з цим принципом жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою - домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі. Повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи. Таку контрольну функцію не слід розглядати як замасковане оскарження, і сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомі й непереборні обставини. («Нікітін проти Р.» (Nikitin v. R.), заява № 50178/99, п. 57; «Савінський проти України» (Savinskiy v. Ukraine), заява № 6965/02, п. 23).
- Рішення ЄСПЛ у справі «Христов проти України»
- (заява № 24465/04, п.п. 33-34)

Матеріал 20

- Суд повторює, що право на справедливий розгляд судом, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, повинно тлумачитися в контексті Преамбули Конвенції, яка, серед іншого, проголошує верховенство права як частину спільного спадку Договірних Держав. Одним із основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який, *inter alia*, вимагає, щоб, коли суди остаточно вирішили питання, їхнє рішення не ставилось під сумнів («Брумареку проти Румунії» (Brumarescu v. Romania) [ВП], заява № 28342/95, п. 61-62). Цей принцип передбачає повагу до остаточності судових рішень та наполягає на тому, щоб жодна сторона не могла вимагати перегляду остаточного та обов'язкового судового рішення просто задля нового розгляду та постановлення нового рішення у справі. Відступи від цього принципу є виправданими лише тоді, коли вони обумовлюються обставинами суттєвого та неспростовного характеру («Рябих проти Росії» (Ryabikh v. Russia), заява № 52854/99, п. 52).
- Рішення ЄСПЛ у справі «Желтяков проти України»
- (заява № 4994/04, п.п. 42-43)

Висновки

- Суд зробив висновок, що перегляд і скасування рішення суду, яке набрало законної сили і підлягало виконанню, повинно ґрунтуватися на «особливих і непереборних обставинах», а, у протилежному випадку, це суперечитиме принципу юридичної визначеності, закріпленому пунктом 1 статті 6 Конвенції.
- У справах «Праведная проти Р.» (Pravednaya v. R., заява № 69529/01, п.п. 28, 32-34), «Лізанець проти України» (Lizanets v. Ukraine, заява № 6725/03, п.п. 33-35) та «Попов проти Молдови» № 2 (Popov v. Moldova № 2, заява № 19960/04) Суд звернув увагу на те, що процедура скасування остаточного судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами передбачає, що існує доказ, який раніше не міг бути доступний, однак він міг би призвести до іншого результату судового розгляду.
- Рішення ЄСПЛ у справі «Мітсопулос проти України»
- (заява № 62006/09, п.п. 21-22)

Матеріал 22

- Суд, серед іншого, звернув увагу на те, що відповідно до п. 80 Регламенту Суду: сторона може, у разі виявлення факту, який за своєю природою міг би мати вирішальний вплив і який на момент ухвалення рішення був невідомий Суду та не міг обґрунтовано бути відомим цій стороні, звернутися до Суду із запитом про перегляд такого рішення. Суд зауважив, що для того, щоб запит про перегляд був прийнятий, всі умови, викладені у п. 80 Регламенту, повинні бути виконані (McGinley and Egan v. the United Kingdom (перегляд), № 21825/93 та 23414 /94, п. 36; Bugajny and Others v. Poland (перегляд), № 22531/05, п. 26, Mindek v. Croatia (перегляд), № 6169/13, п. 17). За дуже конкретних обставин цієї справи виникає питання, по-перше, щодо того, чи оскаржений заявницею факт «був невідомий ЄСПЛ», коли було ухвалено рішення; друге питання стосується застосовності вимоги щодо прийнятності про те, що новий факт «не міг обґрунтовано бути відомим» заявниці; третя відповідна умова полягає у тому, що новий факт «за своєю природою міг мати вирішальний вплив» (поряд із тим, що юридична визначеність має переважати, якщо залишаються сумніви щодо того, чи новий факт дійсно мав вирішальний вплив на первинне рішення суду).
- Рішення ЄСПЛ у справі про перегляд «Х проти Чехії»
- (X v. The Czech Republic, заява № 64886/19)

Використані джерела

- 1. Берназюк Ян. Ознаки нововиявленої обставини (newly discovered evidence): практика Верховного Суду та Європейського суду з прав людини <https://constitutionalist.com.ua/oznaky-novovyavlenoi-obstavyn-y-newly-discovered-evidence-praktyka-verkhovnoho-sudu-ta-ievropejskoho-sudu-z-prav-liudyny>
- 2. Берназюк Ян. Ефективність виконання судового рішення: між принципами обов'язковості (виконуваності), правової визначеності (res judicata) та принципом пропорційності (збалансованості) <https://constitutionalist.com.ua/efektyvnist-vykonannia-sudovoho-rishennia-mizh-pryntsyypamy-obov-iazkovosti-v-ykonuvanosti-pravovoi-vyznachivosti-res-judicata-ta-pryntsyypom-proportsijnosti-zbalansovanosti/>
- 3. Берназюк Ян. Принцип правової визначеності // Лекція для студентів юридичного факультету Національного університету «Києво-Могилянська академія» у межах інноваційного курсу «Верховенство права: практикум» https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=3174825919295624&id=852187844892788
- 4. Берназюк Ян. Преюдиційність судового рішення в адміністративному судочинстві: між принципами правової визначеності та обов'язковості з'ясування всіх обставин справи (https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Preudic_2022_11_24.pdf)
- 5. Берназюк Ян. Право на справедливий суд та принцип правової визначеності: строки у справах про соціальний захист https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/4_presentation_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf

Використані джерела

- 6. Берназюк Ян. Поняття та особливості принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 66. – С. 135-141
https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf
- 7. Берназюк Ян. Принцип процесуальної економії як складова ефективності адміністративного судочинства // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 3 (21) – червень 2022 – С. 133-142.
<https://maup.com.ua/assets/files/expert/21/10.pdf>
- 8. Берназюк Ян. Конституційно-правовий статус Верховного Суду як суду права // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 6 (12) – грудень 2020 – С. 101-115. <http://maup.com.ua/assets/files/expert/12/8.pdf>
- 9. Берназюк Ян. Верховний суд як суд права: чи існує суддівська правотворчість https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/judicial_lawmaking_bernaziuk.pdf
- 10. Берназюк Ян. Розуміння принципів адміністративного судочинства в світлі його завдання та практики ЄСПЛ https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_%20administrative_proceedings.pdf

Використані ресурси

- <https://chatgpt.com>
- <https://gemini.google.com/app>
- <http://copilot.microsoft.com>
- <https://felo.ai>
- <https://www.perplexity.ai>

Додаткові джерела

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text
- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067
- <https://chatgpt.com/>
- <http://copilot.microsoft.com/>
- <https://felo.ai/>
- <https://www.perplexity.ai/>

Джерела та матеріали

1. Використані джерела. <https://constitutionalist.com.ua/oznaky-novoviyavlenoi-obstavyny-newly-discovered-evidence-praktyka-verkhovnoho-sudu-ta-ievropejskoho-sudu-z-prav-liudyny>
2. Використані джерела. <https://constitutionalist.com.ua/efektyvnist-vykonannia-sudovoho-rishennia-mizh-pryntsypamy-obov'iazkovosti-vykonuvanosti-pravovoi-vyznachenosti-res-judicata-ta-pryntsypom-proporsijnosti-zbalansovanosti/>
3. Використані джерела. https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=3174825919295624&id=852187844892788
4. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Preudic_2022_11_24.pdf
5. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/4_presentati_on_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf
6. Використані джерела. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf
7. Використані джерела. <https://maup.com.ua/assets/files/expert/21/10.pdf>
8. Використані джерела. <http://maup.com.ua/assets/files/expert/12/8.pdf>

9. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/judicial_lawmaking_bernaziuk.pdf
10. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_%20administrative_proceedings.pdf
11. Використані ресурси. <https://chatgpt.com>
12. Використані ресурси. <https://gemini.google.com/app>
13. Використані ресурси. <http://copilot.microsoft.com>
14. Використані ресурси. <https://felo.ai>
15. Використані ресурси. <https://www.perplexity.ai>
16. Додаткові джерела. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text
17. Додаткові джерела. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067
18. Додаткові джерела. <https://chatgpt.com/>
19. Додаткові джерела. <http://copilot.microsoft.com/>
20. Додаткові джерела. <https://felo.ai/>
21. Додаткові джерела. <https://www.perplexity.ai/>

Файли матеріалу

[Оригінальний файл автора](#)